

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen bij het ministerieel besluit tot voorlopige opheffing van de bescherming als monument van de gevels en bedaking van het oude deel van het gemeentehuis in Kalmthout

Provincie: Antwerpen

Gemeente: Kalmthout, 1ste afdeling, sectie G

Objectnummer: 4.01/11022/102.1

-

Dossiernummer: 4.001/11022/102.1

Omschrijving:

Gevels en bedaking van het oude deel van het gemeentehuis, Kerkeneind 13

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel, 08/02/24

De Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed,

Getekend door: Matthias Diependaele (Sig)
Getekend op: 2024-02-08 17:11:06 +01:00
Reden: ik keur dit document goed

Matthias DIEPENDAELE

1. Advies uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige opheffing

1.1. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 20 oktober 2023.

De VCOE bracht op 17 november 2023 een ongunstig advies uit over de opheffing van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het opheffingsdossier.

Na een korte bespreking van de adviesvraag uit de commissie eerst enkele algemene opmerkingen bij het project 'snelle screening (2021-2022)' en de daaruit voortvloeiende opheffingsvoorstellen.

Zoals gesteld vindt de commissie het een goede zaak dat werk wordt gemaakt van het evalueren en actualiseren van het beschermde bestand. Het verlies van erfgoedwaarden of het 'algemeen belang' kunnen echter niet zonder meer aangegrepen worden om beschermingen stop te zetten. De procedure vereist steeds een kritische afweging op basis van een eenduidig beoordelingskader, daarbij rekening houdend met de oorzaken van de problematische toestand van de bescherming. Zo benadrukt de parlementaire voorbereiding van het Onroerenderfgoeddecreet: 'In geen geval kan verwaarlozing of gebrek aan onderhoud door de (huidige of vorige) zakelijkrechthouder of beheerder aanleiding geven tot een wijziging of gehele of gedeeltelijke opheffing van de bescherming'. Bij inbreuken op het actief- en passiefbehoudsbeginsel kan een eventuele opheffing van bescherming dus enkel volgen als aangetoond is dat handhaving afgerond, uitgesloten of gehypothekeerd is. Wanneer handhaving in het verleden in gebreke bleef wordt de veroorzaker beloond voor wanbeheer.

Behandeling van het advies: In het inhoudelijk dossier bij het opheffingsbesluit wordt in de beheershistoriek steeds weergegeven of er sinds de bescherming een handhavingstraject gelopen werd op basis van het beheersarchief van het agentschap Onroerend Erfgoed en informatie van de afdeling Handhaving van het departement Omgeving. In de archieven kan soms niet teruggevonden worden waarom men na een inbreuk of een misdrijf destijds niet is overgegaan tot handhaving. Bij de snelle screening werd steeds nagegaan of de opstart van een handhavingstraject nog opportuun is of niet. Indien een handhavingstraject nog lopende is of opgestart kan worden, wordt er geen procedure tot opheffing van de bescherming opgestart.

Indien nog erfgoedwaarden overblijven moet het eventuele opheffingsvoorstel gebaseerd zijn op grondig en consistent vergelijkend onderzoek, zodat de noodzaak tot opheffing en het belang van het betreffende erfgoedobject in het globale Vlaamse beschermingsbestand steeds goed kan worden ingeschat. Daarbij is belangrijk om niet enkel de erfgoedwaarden toegekend op moment van bescherming te (her)evalueren, maar ook mogelijk bijkomende erfgoedwaarden die vanuit het hedendaagse perspectief van toepassing zijn.

Behandeling van het advies: De snelle screening van het beschermde bestand had als doel die beschermingen te detecteren die vandaag overduidelijk niet meer aan de hedendaagse selectiecriteria voor bescherming op Vlaams niveau voldoen. Het onderzoek omvatte geen uitgebreide studie per thema of typologie. Waar er nog resterende erfgoedwaarden zijn, wordt door de evaluatie aan de hand van de criteria in het inhoudelijk dossier (3.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming) en in het ministerieel besluit steeds aangetoond dat de opheffing van de bescherming evident is en er door de opheffing geen hiaat in het beschermde bestand ontstaat. Aangezien het een actuele evaluatie op basis van de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarden is, hanteert het agentschap steeds de huidige selectiecriteria zoals omschreven in het Onroerenderfgoedbesluit en de huidige erfgoedwaarden zoals omschreven in het Onroerenderfgoeddecreet.

Zonder kritische en eenduidige afweging ontstaan volgens de commissie gevaarlijke precedentes die eigenaars of gebruikers aanmoedigen om beschermingsplichten niet na te leven. Het kan bovendien aanleiding geven tot het in vraag stellen van beschermingen die wel nog toereikend zijn, met de uitholling van het eerdere beschermingsbeleid en het beschermingsinstrument tot gevolg. Vooral de ruime invulling van de rechtsgrond 'algemeen belang' – nochtans voornamelijk bedoeld ter afweging van strijdige ruimtelijke belangen – is in dat verband zorgwekkend. De parlementaire voorbereiding verduidelijkt dat deze mogelijkheid in geen geval een vrijgeleide mag zijn om het belang van een bescherming te ondermijnen.

Behandeling van het advies: Elk voorstel tot opheffing van de bescherming binnen het project van de evaluatie van het beschermd bestand werd grondig onderzocht, afgewogen en geëvalueerd. De uitgewerkte inhoudelijke dossiers met een individueel en specifiek overzicht van de beschermings- en beheershistoriek zijn hiervan het resultaat. Bij de opheffingen waar 'algemeen belang' als rechtsgrond voor de opheffing van de bescherming wordt gebruikt, wordt de opheffing bijkomend grondig gemotiveerd door het beschermd goed af te wegen aan de huidige selectiecriteria en erfgoedwaarden. Hierbij wordt aangetoond dat het beschermd goed in haar huidig voorkomen onvoldoende erfgoedwaarde heeft voor een bescherming op Vlaams niveau en de opheffing geen hiaat binnen het beschermd bestand veroorzaakt.

De commissie stelt verder vast dat in het betreffende project de rechtsgrond 'algemeen belang' ook wordt ingeroepen wanneer onoordeelkundige werken, al dan niet vergund, werden uitgevoerd, zelfs wanneer niet alle erfgoedwaarden verdwenen zijn, en dat er niet altijd een passend onderscheid wordt gemaakt tussen de evaluatie van een beschermd monument en van een beschermd stads- of dorpsgezicht of cultuurhistorisch landschap.

Behandeling van het advies: De rechtsgrond 'de erfgoedwaarden zijn onherstelbaar aangetast of verloren gegaan' (Art. 6.2.1., 1°) veronderstelt een volledig en onherroepelijk verlies en wordt enkel gebruikt wanneer de erfgoedwaarden volledig verdwenen zijn. De rechtsgrond 'algemeen belang' (Art. 6.2.1., 3°) wordt gebruikt wanneer het onroerende goed nog erfgoedwaarden heeft, maar waarbij deze na toetsing aan de selectiecriteria onvoldoende blijken om een bescherming op Vlaams niveau te verantwoorden. Het klopt dus dat in sommige gevallen het onroerend goed nog erfgoedwaarden heeft, al dan niet na onoordeelkundige (vergunde) werken. Door deze resterende erfgoedwaarden te erkennen en te omschrijven aan de hand van de selectiecriteria kunnen deze erfgoedwaarden nog gevrijwaard worden door bijvoorbeeld het onroerende goed vast te stellen in de inventaris.

Bij de evaluatie van het beschermd bestand vertrok het agentschap Onroerend Erfgoed vanuit het beschermingsstatuut waarin het goed beschermd werd en de afbakening. Bij een onroerend goed beschermd als stads- of dorpsgezicht werd bijvoorbeeld niet gekeken naar het interieur, maar naar de verschillende beschermd onderdelen van de site en hun relatie tot elkaar. Bij een beschermd cultuurhistorisch landschap werden de landschappelijke erfgoedkenmerken en -elementen afgewogen enz. In sommige gevallen werd vastgesteld dat het goed beter beschermd wordt onder een ander statuut of met een andere afbakening waardoor de erfgoedwaarden beter gevrijwaard kunnen worden. In die gevallen gaat de opheffing van de bescherming gepaard met een nieuwe bescherming.

De commissie uit bijgevolg haar bezorgdheid over de uitvoering van een 'snelle screening'. De nadruk ligt hier op het afsluiten van dossiers die in het verleden misliepen, zonder dat er een expliciet afwegingskader of breder (beleids)kader is voor de actualisering van beschermingen. De vrees bestaat dat – los van de al dan niet terechte opheffingen – dit een verkeerd signaal geeft naar eigenaars en gebruikers van beschermd erfgoed, te meer gezien thematisch-

typologische evaluaties en aanvullende beschermingen uitblijven. De commissie dringt aan in communicatie omtrent opheffingen steeds duidelijk te maken dat verwaarlozing of wederrechtelijke ingrepen hiertoe geen aanleiding kunnen geven.

Behandeling van het advies: De Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele, bevoegd voor onroerend erfgoed, kondigde aan dat we het huidige beschermde bestand zullen evalueren op basis van de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarden. Om te voldoen aan de maatschappelijke vraag om op korte termijn door het volledige pakket beschermd erfgoed te gaan, werkte het agentschap vanaf juli 2021 tot december 2022 aan de 'snelle screening' van het beschermde bestand. Deze snelle screening had als doel om op een termijn van anderhalf jaar die beschermingen te detecteren die vandaag overduidelijk niet meer aan de hedendaagse selectiecriteria voor bescherming voldoen. Een doorgedreven thematisch of typologische afweging was in dit tijdsbestek niet mogelijk. Door de typologische opdeling van het te onderzoeken pakket, werd het wel mogelijk enige vergelijking door te voeren. In dit opzicht werd bij elk voorstel voor opheffing ook nagegaan of de opheffing geen hiaat in het beschermde bestand veroorzaakte.

Tijdens de evaluatie werd steeds bekeken of er nog een lopend handhavingstraject was en of in een bepaald dossier nog handhaving mogelijk was. Voor deze dossiers wordt dan ook geen opheffingsprocedure opgestart. Dit staat ook opgenomen in het eindrapport van de snelle screening (<https://oar.onroenderfgoed.be/publicaties/OAOE/267/OAOE267-001.pdf>).

Bovendien is in alle communicatie over dit project opgenomen dat wanneer er sprake is van verwaarlozing, het agentschap in eerste instantie inzet en aanstuurt op een handhavingstraject. Op de website van het agentschap Onroerend Erfgoed wordt duidelijk gecommuniceerd: "*Wanneer er sprake is van verwaarlozing, dan zullen we eerder aansturen op herstel of een schadevergoeding.*" (<https://www.onroenderfgoed.be/procedure-tot-opheffing>). Op het titelblad van het aanvraagformulier tot opheffing van een bescherming staat "*Opgelet! In geen geval kan verwaarlozing of gebrek aan onderhoud aanleiding geven tot een opheffing van de bescherming.*"

Bijkomend verwijst de commissie naar haar vorige adviezen voor wat betreft de lessen die te trekken zijn uit opheffingsdossiers. De lopende evaluatie van het beschermde bestand zou ook aangegrepen moeten worden om beschermingen die bedreigd zijn prioritair te vrijwaren, en hierover publiek te communiceren.

Behandeling van het advies: De evaluatie van het beschermde bestand heeft er ook voor gezorgd dat bepaalde sites opgemerkt werden waar recent werken werden uitgevoerd zonder toelating of vergunning of waar er sprake is van verwaarlozing van het beschermde goed. Deze dossiers worden vandaag opgevolgd. Het publiek communiceren van deze trajecten wordt echter niet beschouwd als een goed uitgangspunt voor een constructieve dialoog met de zakelijkrechthouders.

Daarnaast voerde het agentschap een analyse uit op onze databanken om na te gaan voor welke beschermde monumenten gedurende de afgelopen tien jaar geen toelatingen of premies werden aangevraagd. Dat kan immers een signaal zijn dat er mogelijk een verwaarlozingsproblematiek speelt. Dit kadert in het streven naar een proactieve handhaving. Voor ongeveer 2.000 beschermde monumenten bleek geen toelatings- of premie-aanvraag beschikbaar. Deze lijst is de vertrekbasis om te bepalen voor welke monumenten verdere actie aangewezen is. Niet in alle gevallen zal er immers effectief een probleem zijn. Bovendien neemt het agentschap een studie rond proactieve handhaving op.

Vervolgens formuleert de commissie een advies over de voorlopige opheffing van de bescherming als monument van de gevels en bedaking van het oude deel van het gemeentehuis in Kalmthout.

De commissie merkt op dat de bescherming kaderde in een beschermingscampagne rond gemeentehuizen in de provincie Antwerpen. Rekening houdend met de nieuwbouw en het toen reeds verbouwde interieur omvat de bescherming van 1998 enkel de gevels en het dak van het oude gemeentehuis. Uit het dossier blijkt dat dit oude deel sinds het moment van bescherming nauwelijks wijzigingen onderging. Op de originele leeuwensculpturen na bleef het beschermde exterieur goed bewaard en herkenbaar, waardoor het gebouw een representatief voorbeeld blijft van een 19de-eeuws neoclassicistisch gemeentehuis. Het gebouw beantwoordt vandaag dus nog steeds aan de (historische) erfgoedwaarde waarvoor het als monument werd beschermd.

Behandeling van het advies: Het gebouw behoudt inderdaad nog grotendeels de erfgoedwaarden waarvoor het als monument werd beschermd. De rechtsgrond voor deze opheffing is echter niet dat de erfgoedwaarden van het beschermde goed onherstelbaar zijn aangetast of verloren gegaan maar wel het algemeen belang (meer bepaald een wijzigende context waarin die erfgoedwaarden vandaag niet langer beschouwd worden als toereikend om de bescherming te verantwoorden). Op basis van de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde en in het bijzonder op basis van de criteria ensemble, herkenbaarheid en context zijn de erfgoedwaarden (architecturale en historische waarde) van het gemeentehuis in Kalmthout ontoereikend voor een bescherming als monument.

De commissie erkent dat het huidige, beschermde gevelbeeld niet volledig overeenstemt met het oorspronkelijke 19de-eeuwse ontwerp en dat ook de initiële omgevingscontext wijzigde. Storende ingrepen, zoals het afwijkende schrijnwerk uit 1988, zijn evenwel niet van die aard dat een herstel of herwaardering van de beschermde gevel uitgesloten is. Uit het dossier blijkt bovendien dat naar aanleiding van de vergunde bouw van het nieuwe gemeentehuis ook een restauratie van het beschermde oude deel gepland staat. Er is dus beheersperspectief.

Behandeling van het advies: een bescherming of een opheffing van een beschermd goed wordt gemotiveerd op basis van algemeen belang (het al dan toereikend zijn van de erfgoedwaarden of – bij opheffing – een ander algemeen belang), niet op basis van beheersperspectieven. Er is in dit dossier inderdaad een beheersperspectief maar zelfs na een restauratie blijven de erfgoedwaarden (architecturale en historische waarde) van het gemeentehuis in Kalmthout ontoereikend voor een bescherming als monument, op basis van de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde en in het bijzonder op basis van de criteria ensemble, herkenbaarheid en context.

De commissie merkt daarnaast op dat verwezen wordt naar de verbouwing van het niet-beschermde interieur, zonder de impact en omvang van deze aantasting te motiveren. Volgens het beschermingsdossier zouden er oorspronkelijke binnenmuren en plafonds verstopt zitten achter betimmering en verlaagde zolderingen. De fotoregistratie laat overigens uitschijnen dat er nog erfgoedelementen aanwezig zijn. Verder onderzoek naar het interieur lijkt hier dan ook aangewezen.

Behandeling van het advies: niet-beschermde erfgoedelementen zijn geen geldige motivering voor of tegen de opheffing van een bescherming. Verder onderzoek hiernaar is dan ook niet noodzakelijk.

Gelet op het behoud van erfgoedwaarde dient een herevaluatie uit te gaan van een doorgedreven thematisch-typologische afweging. Voorliggend dossier komt hier volgens de commissie onvoldoende aan tegemoet. Het monument is een representatief voorbeeld van een reeks typische gemeentehuizen naar ontwerp van Eugène Gife, waarvan de meeste verdwenen

zijn en de overblijvende volgens het beschermingsdossier allemaal bescherming verdienen. Wat betreft het criterium 'zeldzaamheid' verwijst het opheffingsdossier naar de vijf andere beschermde gemeentehuizen van hetzelfde type, maar de vergelijking is niet verder uitgewerkt. Het is bijgevolg onduidelijk hoe het betrokken monument zich verhoudt tot deze beschermingen, welke plaats het inneemt in het oeuvre van Gife, en wat het belang is van dit type gemeentehuizen en het oeuvre van Gife in het ruimere beschermde bestand. Volledigheidshalve wijst de commissie nog op de contextuele band tussen het betrokken monument en de tegenovergelegen dorpskerk, ontworpen door zoon Louis Gife.

Behandeling van het advies: Het inhoudelijk dossier bevat (onder 2.3.2. en 3.1.) een voldoende doorgedreven thematisch-typologische afweging in functie van een motivering van de opheffing van de bescherming, meer bepaald als één van een 40-tal als gemeentehuis gebouwde monumenten in de provincie Antwerpen. Een afweging van en binnen het oeuvre van Eugène Gife werd inderdaad niet uitgevoerd omdat de bescherming destijds kaderde in een thematisch-typologisch kader (gemeentehuizen in de provincie Antwerpen). Aangezien de opheffing gemotiveerd wordt vanuit de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde, is het advies van de commissie dus terecht. Het inhoudelijk dossier wordt daarom onder 3.1. aangevuld met volgende afweging van en binnen het oeuvre van ontwerper Eugène Gife: *"Eugène Gife is als provinciearchitect een belangrijk figuur in de architectuurgeschiedenis van Vlaanderen, getuige zijn opname in het Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden.¹ Dit belang wordt ook weerspiegeld in het beschermde bestand. De inventaris Onroerend Erfgoed bevat naast het gemeentehuis van Kalmthout nog 50 beschermde bouwkundige elementen waaraan Eugène Gife verbonden is als ontwerper. Van andere provinciearchitecten uit dezelfde periode zoals Pierre-Nicolas Croquison (West-Vlaanderen) en Herman Jaminé (Limburg) – beiden ook opgenomen in het Repertorium² – zijn respectievelijk 27 en 24 beschermde bouwkundige elementen opgenomen in de inventaris Onroerend Erfgoed. Van de 50 andere beschermde bouwkundige elementen met Eugène Gife als ontwerper, vertoont het gemeentehuis van Pulderbos in Zandhoven dezelfde erfgoedkenmerken als het gemeentehuis van Kalmthout (typologie, datering, stijl en geografische context)."*

De contextuele band tussen het betrokken monument en de tegenovergelegen dorpskerk, ontworpen door zoon Louis Gife, wordt toegevoegd in het inhoudelijk dossier, onder 2.2. Historiek van het beschermde goed, voetnoot 4.

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier. Het inhoudelijk dossier werd als volgt aangepast:

- Onder "2.2. Historiek van het beschermde goed" werd bij voetnoot 4 toegevoegd *"Louis Gife ontwierp ook de parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw aan de overzijde van Kerkeneind (nummer 19) die gerealiseerd werd in 1894-97 (<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/13279>)."*
- Onder "3.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming" werd toegevoegd: *"Eugène Gife is als provinciearchitect een belangrijk figuur in de architectuurgeschiedenis van Vlaanderen, getuige zijn opname in het Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden.³ Dit belang wordt ook weerspiegeld in het beschermde bestand. De inventaris Onroerend Erfgoed bevat naast het gemeentehuis van Kalmthout nog 50 beschermde bouwkundige elementen waaraan Eugène Gife verbonden is als ontwerper. Van andere provinciearchitecten uit dezelfde periode zoals Pierre-Nicolas Croquison (West-Vlaanderen)*

¹ LAUREYS D., Gife, Eugeen, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 316-317.

² COOMANS T., Croquison, Pierre Nicolas, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 232; VERPOEST L., Jaminé Lambert jr. Jaminé, Herman. Jaminé, Léon, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 366.

³ LAUREYS D., Gife, Eugeen, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 316-317.

en Herman Jaminé (Limburg) – beiden ook opgenomen in het Repertorium⁴ – zijn respectievelijk 27 en 24 beschermde bouwkundige elementen opgenomen in de inventaris Onroerend Erfgoed. Van de 50 andere beschermde bouwkundige elementen met Eugène Gife als ontwerper, vertoont het gemeentehuis van Pulderbos in Zandhoven dezelfde erfgoedkenmerken als het gemeentehuis van Kalmthout (typologie, datering, stijl en geografische context)."

Het advies heeft geen invloed op het ministerieel besluit.

1.2. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige opheffing

Het uitgebrachte advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier. Het inhoudelijk dossier werd als volgt aangepast:

- Onder "2.2. Historiek van het beschermde goed" werd bij voetnoot 4 toegevoegd "*Louis Gife ontwierp ook de parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw aan de overzijde van Kerkeneind (nummer 19) die gerealiseerd werd in 1894-97 (<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/13279>).*"
- Onder "3.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming" werd toegevoegd: "*Eugène Gife is als provinciearchitect een belangrijk figuur in de architectuurgeschiedenis van Vlaanderen, getuige zijn opname in het Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden.⁵ Dit belang wordt ook weerspiegeld in het beschermde bestand. De inventaris Onroerend Erfgoed bevat naast het gemeentehuis van Kalmthout nog 50 beschermde bouwkundige elementen waaraan Eugène Gife verbonden is als ontwerper. Van andere provinciearchitecten uit dezelfde periode zoals Pierre-Nicolas Croquison (West-Vlaanderen) en Herman Jaminé (Limburg) – beiden ook opgenomen in het Repertorium⁶ – zijn respectievelijk 27 en 24 beschermde bouwkundige elementen opgenomen in de inventaris Onroerend Erfgoed. Van de 50 andere beschermde bouwkundige elementen met Eugène Gife als ontwerper, vertoont het gemeentehuis van Pulderbos in Zandhoven dezelfde erfgoedkenmerken als het gemeentehuis van Kalmthout (typologie, datering, stijl en geografische context).*"

Het advies heeft geen invloed op het ministerieel besluit.

⁴ COOMANS T., Croquison, Pierre Nicolas, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 232; VERPOEST L., Jaminé Lambert jr. Jaminé, Herman. Jaminé, Léon, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 366.

⁵ LAUREYS D., Gife, Eugene, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 316-317.

⁶ COOMANS T., Croquison, Pierre Nicolas, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 232; VERPOEST L., Jaminé Lambert jr. Jaminé, Herman. Jaminé, Léon, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 366.